

гралне концепције права на једној *онтолошко-антрополошкој концепцији* свијета и културе у којој је основна категорија човек као стваралачко биће, биће требања и вредновања. Осим ових основних методолошких поставки, наравно, у сваком поглављу из *Tratado general* можемо наћи мноштво сугестивних и по нашем мишљењу исправних ставова и анализа које оваје ипак не можемо истакнути, а још мање оцијенити.

Међутим, као што се догађа са сваким сличним дјелом, Сичесов *Tratado general* показује и становите празнине и слабости које су увјетоване, као што смо већ рекли, његовом усмјереношћу на фундаментална и најспорнија питања правне мисли и његовим идејним стајалиштима. Најкрупнији недостаци, по нашем суду и сажето речено, били би ови: а) недовољна појмовна одређеност „факта“ као треће, социолошке димензије права — будући да из Сичесовог излагања у погл. III и другдје није сасвим јасно да ли се под „фактом-право“ мисли напросто на то да су правне норме друштвено увјетована појава или и на то да се правне норме остварују или бивају ефикасне у друштвеним односима; б) недовољна одређеност подручја правности на социолошком плану друштвених односа (пored онтолошког, нормативног и аксиолошког одређења поља правности напр. споразум, моралу, обичају итд. које је присутно у Сичесовом дјелу), поготово занемаривање интересног аспекта као извора и области одвијања правног процеса у свим његовим димензијама; в) запостављеност знатног дијела проблематике и рјешења о бити, структури и функцијама правних појмова и правних норми који су у средишту пажње постселесеновског-аналитичког позитивизма након другог св. рата у Европи; г) врло субјективна стајалишта Сичеса о персонализму и трансперсонализму као основним правним идеологијама (и у контексту тога његово тумачење марксизма), као и уопће, са гледишта марксистичке и научне концепције човека и друштва, ауторова априористичко-објективистичка теорија вриједности. Остали, пак, елементи из *Tratado general* према којима бисмо могли бити резервирани, или које не прихватамо, несумњиво су мање значајни од наведених. И можда је истина да се главни разлог због којег је свестрана правна мисао овог аутора недовољно позната и уважена од европских правника састоји у томе што у многим теоријским и идејним рјешењима Сичеса дјелује извјестан конзерватизам либералистичког типа, везан вјероватно за увјете ауторовог образовања, за снажан утјецај аристократског духа Ортеге и Гасета, и за сам друштвени положај и околину аутора — конзерватизам који је у ствари дисонантан у односу на вриједност и сувременост цјелине Сичесове интегралне концепције права и правне спознаје.

На крају, треба пожалити што ни у једној библиотеци правних факултета у Југославији не можемо наћи ни ово ни остала важнија Сичесова дјела. Али то важи опћенито за дјела великана шпанолске и латиноамеричке модерне правне филозофије: Карла Косија, Е. Г. Мејнеа, Мигуела Реалеа, *L. Legaz y Lacambri* (А. Легаз и Лакамбру).

Н. Висковић

ANNA P. SCHREIBER, THE INTER-AMERICAN COMMISSION ON HUMAN RIGHTS, A. W. SIJTHOFF (Leyden, 1970, стр. 187)

Монографија *dr. A. Schreiber*, која је изашла у едицији издавача *A. W. Sijthoff* из *Leyden-a* (Холандија) 1970. године, обрађује активности Интер-Америчке Комисије у домену развоја и заштите људских права у оквиру интер-америчког система. Интер-Америчка Комисија за људска права као орган Организације Америчких Држава основана је на Петом Консултативном састанку Министара спољних послова 1959 год. као независна агенција Организације и октобра месеца 1960. одржала своју прву сесију.

Студија *A. Schreiber* излаже хронолошки акције које су биле предузете у оквиру интер-америчког система ради унапређења поштовања основ-

них људских права и слобода у Америчким државама у периоду до оснивања Комисије 1959. год., околности које су довеле до оснивања такве једне врсте органа као и ток преговора који су пратили припрему и рад на нацрту Статута Интер-Америчке Комисије за људска права. Монографија обухвата детаљно истраживање у којој се мери успело с реализацијом основних функција Комисије у појединим америчким државама, практичне ефекте метода које је Комисија примењивала у контактима с Владима држава-чланица ради конкретизације својих основних циљева и задатака.

Заштита и поштовање људских права и слобода заузимају данас значајно место у идеологијама већине нација, без обзира да ли је реч о развијеним или неразвијеним земљама, комунистичком свету или државама капиталистичког друштвеног уређења. Међутим, истиче аутор, већина државника изражава скепсу у вршење међународног надзора у вези услова под којима се остварују заштита и развој права и слобода појединца у њиховим сопственим земљама. У Европи, међународни систем за заштиту људских права постоји већ годинама. Шеснаест европских земаља чланице су Европске Конвенције за заштиту људских права и основних слобода и обавезне су да акцептирају одлуке међународних органа конституисаних да обезбеде испуњење обавеза уговорних страна.

У Западној хемисфери, 1948. године, усвојена је Америчка декларација о правима и дужностима човека, која по садржини одговара Универзалној декларацији о људским правима и државници Америчких држава-чланица О.А.С. инкорпорисали су опште принципе о поштовању људских права у Повељи Организације Америчких Држава. Међутим, иако су чињени покушјаи да се припреми нацрт једне конвенције о људским правима која би обавезивала Америчке државе-чланице на специфичне обавезе на том плану којом би се формирали интер-амерички органи са овлашћењима која имају принудну снагу, до реализације једног таквог пројекта није дошло. Амерички државници постигли су ипак сагласност да и у одсуству конвенције постоји потреба да се конституише Интер-Америчка Комисија која ће имати задатак да унапређује развој и заштиту основних права и слобода и да њена делатност може да буде од крупног значаја и користи. По речима самог писца, ова студија је покушја да се идентификују чиниоци који би могли допринети реалној оцени успеха који је Комисија постигла у својој досадашњој активности, тј. настојање да се утврди у којој мери је овај међународни орган био у стању да учини државе одговорним за акције које се односе на људска права.

Монографија се састоји из уводних напомена и девет поглавља. На крају је приложен текст Америчке Декларације о правима и дужностима човека, одговарајућа библиографија и индекс појмова.

У првој глави обрађен је проблем људских права у оквиру Интер-америчког система у периоду од 1945—1959. године. На Конференцији у Боготи, 1948. год. амерички државници оштро су се разишли по питању форме у којој би требало да О.А.С. предузме активност на плану поштовања и заштите људских права. Неколико земаља-чланица вршиле су притисак да се прихвати једна конвенција о људским правима којом би се конституисале националне обавезе уз гаранције интер-америчких органа. Сједињене Америчке Државе изјасниле су се против овог предлога. Уругвајска делегација сугерирала је да би Међународни суд правде могао бити надлежан суд у првом степену за доношење одлука с томе да ли случај који се односи на повреду утврбене предложеном конвенцијом пада под међународну јурисдикцију. Уколико би била донета одлука о међународној јурисдикцији, случај би се изнео пред интер-амерички суд који би могао да донесе деклараторну одлуку. Међутим, друга група земаља-чланица, поред САД и Аргентина, Мексико и друге, супротставиле су се идеји о доношењу конвенције предавајући уместо тога доношење декларације која не би имала обавезујућу снагу. Ове земље су истичале аргумент да би конвенција дозвољавала међународним органима да доносе пресуде о унутрашњим пословима држава. Према њиховом становишту, то би представљало интервенцију. Такође су указивали на то да се не би могло избећи да

конвенција буде ригидна што би захтевало од држава да мењају своје уставе и законе пре но што би приступили једној таквој конвенцији. Делегација Аргентине изјавила је да се политичка зрелост не може инаугурисати уговором већ се мора развијати кроз постепену еволуцију међународних услова. Ова општа премиса, коментарише *A. Schreiber*, била је вероватно позадина многих аргумената који су истицани од стране земаља које су биле против конвенције. Оштро разликовање у мишљењима израженим од стране влада Америчких држава-чланица на Конференцији у Боготи, спречило је припрему на доношењу једног обвезујућег документа на плану заштите људских права. Иако неколико одредаба Повеље О.А.С. говоре о људским правима, документација са Конференције у Боготи, у целини посматрано, указује да учесници на овој конференцији нису имали намеру да конституишу један систем међународно-правне заштите људских права. Државници који су учествовали у раду на нацрту Повеље побринули су се да искључе могућност да се те одредбе тумаче тако да инкорпоришу Америчку декларацију о правима и дужностима човека у Повељи О.А.С. Иако је већина земаља учесница на Конференцији у Боготи потврдила, додуше, своју оданост принципима заштите људских права, ипак су се поделиле за гаранције које обезбеђује свака поједина земља својим грађанима у заштити њихових права и слобода. Када се 1949. год. састао интер-амерички правни комитет да размотри захтев истакнут на Конференцији у Боготи да се сачини нацрт статута суда који би имао функцију да обезбеђује заштиту људских права, чланови Комитета констатовали су да овај задатак ствара „озбиљне тешкоће”. Одлучили су да се не базирају на захтев Конференције и да поднесу извештај зашто сматрају задатак преурањеним. Чланови Комитета изразили су гледиште да једна конвенција која би гарантовала људска права мора да претходи формирању суда. „Основни разлог” за овакав став Комитета био је уверење његових чланова да „би била неопходна радикална трансформација уставних система који су на снази у свим Америчким државама”, како би се на тај начин прилагодили национални правни системи новој међународној јурисдикцији. Судбина предлога да се припреми нацрт статута интер-америчког суда за заштиту људских права показује да 1953. год. већина влада Америчких држава још није била вољна да ради енергичније на конституисању међународних гаранција за људска права.

У времену од 1954—1959. нису предузети неки крупнији кораци у правцу изградње интер-америчког система за заштиту људских права. Спремност, међутим, већине влада Америчких држава да 1959. год. у Сантјагу конституишу Интер-америчку Комисију за људска права, аутор објашњава, поред осталог, и околностима да је већина Латинско-Америчких држава у касним педесетим годинама изашла из периода политичке диктатуре и формирала владе које су заузеле либералнији став према овим питањима у органима О.А.С. На конференцији у Сантјагу није још постојао јасан концепт о томе која све овлашћења треба да има Интер-Америчка Комисија за људска права као и по каквој ће процедури функционисати. Велики број делегата на овој конференцији узео је учешће у дискусији по питању односа између доктрине о немешању и концепције о улози Организације Америчких Држава у домену људских права. Према становишту делегата из Венецуеле, принцип немешања мора бити усаглашен са другим фундаменталним интер-америчким принципима. Према том гледишту, владе би требало да буду припремљене да прихвате извесна мања ограничења свога суверенитета. Иако су друге делегације биле мање приправне да учине компромисе што се тиче доктрине о немешању, мишљења изнета на конференцији у Сантјагу представљала су оштар контраст ставовима већине америчких држава изреченим у периоду између 1948—1959. о томе да се интер-америчком систему призна било каква значајнија улога у области заштите људских права.

Посебна глава посвећена је припремама и раду на изради Статута Интер-америчке Комисије. Нацрт Статута сачинио је Одбор О.А.С. у времену између 10. септембра 1959. и 25. маја 1960. год. Пре но што је усвојен,

три различита нацрта била су предмет дискусије на састанцима који су били у знаку оштрих подела мишљења. Нарочито када је било речи о праву Комисије да ревидира петиције појединаца, група и влада што је заговорнике доктрине немешања с једне стране и присталице умеренијег поступања склоне да се одреде за давање квалификованије улоге О.А.С. у домену људских права, с друге стране, поставило у два супротна тора. Предлог да се појединцима и приватним групама да праву да се обраде интер-америчком органу у вези аката које су починиле њихове владе имало је неколико прецедената у Западном свету. Деценијама су напори Латинско-америчких државника били усмерени у правцу спречавања спољног мешања у унутрашње послове тих земаља. Стога су неке од Влада држава-чланица протумачиле овај нацрт Статута као претњу доктрини немешања. По њима, овај први нацрт допуштао је да један међународни орган, који није конституисан путем конвенције, ревидира жалбе примљене од појединаца у вези аката који су иначе у јурисдикцији домаће државе. После другог, сачињен је и трећи нацрт Статута Интер-америчке комисије који је требало да задовољи оне делегације влада Америчких држава које су сматрале да је право петиције покушај да се повреди јурисдикција домаће државе и окрњи доктрина о немешању у унутрашње ствари.

А. *Schreiber* истиче да је један од најкрупнијих чинилаца који је натерао многе владе да се изјасне против компетенције Комисије да решава по петицијама свакако страх од чињенице да би ово овлашћење омогућило да се открије јаз који постоји између уставних гаранција и њихове практичне примене у области људских права, у многим Америчким државама. Већина америчких устава садржи одредбе којима се гарантују права човека прокламована у Америчкој декларацији о правима и дужностима човека. Међутим, сви ови устави не обезбеђују и гаранције појединцима да могу повести поступак за заштиту својих основних права и слобода ако су ова повређена од државних власти. Треба додати и то да већина америчких устава предвиђа суспензију уставних гаранција у случају потребе. Међутим, значајан број држава-чланица О.А.С. заговарао је став да Организација Америчких Држава треба да предузме енергичне мере у корист заштите људских права, да таква акција не значи колизију с доктрином немешања и, залажући се за прихватање права петиције као прерогатива Интер-Америчке Комисије за људска права, истакла као аргумент и околност да међународно право постепено елиминише традиционално схватање по којем појединци немају својство субјекта права у међународним односима.

Међутим у приоду који је уследио, чланови новоформиране Интер-Америчке Комисије показали су тенденцију да еластичније и екстензивније тумаче и развијају своја, иначе, по Старту Комисије, ограничена овлашћења у том правцу који је омогућавао поступање на начин који је садржавао многе аспекте овлашћења да решава по петицијама које су им упућивали појединци, групе и организације.

У делу у којем се говори о структури, овлашћењима и процедури коју у извршењу својих функција примењује Интер-Америчка Комисија, аутор истиче да, и поред одређене ингеренције коју има Одбор О.А.С. у односу на рад Комисије (право да бира чланове Комисије, да доноси амандане Статута Комисије и да одобрава њен буџет), практично, већина ових одредаба нема утицаја на одлуке које Интер-америчка комисија доноси. У том смислу се указује да Комисија није чекала на формално доношење амандана да би проширила своју компетенцију, посебно у вези поступања по петицијама које су достављали појединци и организације. Већина америчких влада акцептирала је овакав развој и формално доношење амандана Статута Комисије које је касније уследило само је легализовало већ насталу еволуцију у том правцу. Коментаришући аутономију интер-америчке комисије за људска права, А. *Schreiber*, указује да, за разлику од међузависности која постоји код Европских органа конституисаних у циљу заштите људских права, у оквиру интер-америчког система не постоји и формално установљен систем координације. То, међутим, не значи да

Интер-Америчка Комисија не може затражити помоћ од других органа Организације Америчких Држава.

За оцену карактера деловања интер-америчке Комисије за људска права од посебног је интереса садржина чл. 9 Статута Комисије који утврђује следеће функције и овлашћења Комисије: а) да развија свест о значају људских права међу Америчким народима; б) да даје препоруке Владата (држава-чланица) ако сматра такве акције корисним у циљу усвајања прогресивних решења у вези људских права у њиховом унутрашњем законодавству; в) да припрема студије, извештаје и публикације уколико оцени да би била од значаја за извршење својих дужности; г) да тражи од Влада држава-чланица О.А.С. да снабдева Комисију информацијама и материјалима о мерама које предузимају у области људских права; д) да користи Организацији Америчких Држава као консултативно тело у области развоја и поштовања људских права.

Од посебног је интереса излагање о односима Комисије са појединим америчким државама, нарочито са Кубом, у вези заштите људских права. За првих шест година свога рада, већину жалби коју је Комисија примила односи се на повреду основних људских права и слободе на Куби, у Доминиканској Републици и на Хаитима. Такође су петиције упућиване у вези Еквадора, Гватемале, Хондураса, Никарагве и Парагваја. Мали број жалби који је стигао из других америчких држава, укључујући ту и САД, не значи, коментарише *A. Schreiber*, да у тим земљама није било озбиљних повреда људских права. С тим у вези, истиче се да је готово сигурно да чланови Комисије не би иницирали истраживање у вези расне дискриминације у Сједињеним Америчким Државама, уколико би изостале жалбе поднете од грађана САД. Исто тако, указује се да је већина особа чија су социјо-економска права најчешће повређена, обично сиромашна и неписмена. Ови појединци или нису упознати са функцијама Комисије за људска права или им није дозвољен приступ организацијама које би могле олакшати обраћање једном таквом органу. Што се тиче локалних група чија су права повређена, оне се чешће опредељују за локалну политичку акцију.

Активност интер-америчке Комисије у односу на револуционарну Кубу на плану остваривања заштите људских права, демонстрира домет до којег међународни орган може да иде у свом утицају на ток акције коју предузима држава у оквиру свог сувереног одлучивања. Комисија је, почев од свог оснивања 1960. год., разматрала више од 2500 писмених жалби у вези повреде људских права на Куби сакупила огроман материјал и саслушала бројна усмена сведочења о стању и условима под којима се остварују основна права и слободе људи на Куби. Упркос широке скале метода за сарадњу које је Комисија примењивала у односима са владама Америчких држава, у области развоја људских права, Комисија није успела, на било који начин, да успостави сарадњу са Кастровим режимом.

Оцењујући напоре Комисије у случају Кубе, аутор закључује да Организација Америчких Држава није била у могућности да ефективно сарађује са Кастровим режимом и да није вероватно да ће Комисија моћи, у блиској будућности, да увери Кубанску владу да сарађује. Ова сарадња није могућа, сматра *A. Schreiber*, све докле док влада Кубе и главни чланови О.А.С. нарочито САД, не измене неке од својих досадашњих ставова. Доктринарна идеологија кубанских лидера требало би да нађе одговарајући модус којим би се поново успоставио контакт између Кубе и других Америчких држава, с једне стране, а с друге, политичари САД требало би с више реализма да приступе одлуци о томе да Сједињене Америчке Државе могу да коегзистирају са комунистичком Кубом. У таквим измењеним условима, интер-америчка Комисија за људска права била би у стању да увери кубанске функционере да је потребно и корисно да Комисији доставља одговарајућу документацију у вези жалби због повреде људских права на Куби као и да омогући посматрачима Комисије да посете Кубу у вези стања и услова у којима се остварују и заштићују људска права. Међутим, интер-америчка Комисија за људска права, у остваривању својих задатака имала је успешне и интензивне контакте са Доминиканском

Републиком. Комисија је добијала на стотине жалби због повреда основних људских права у овој земљи и веома ефикасно сарађивала с владом Доминиканске Републике, упућивањем својих посматрача у ту земљу и давањем препорука Влади о мерама које би требало да предузме за отклањање повреда основних грађанских и политичких права и слобода грађана у Доминиканској Републици.

У посебној глави, изложена је активност интер-америчке Комисије на изради и припреми студија, конвенција и извештаја, организовању специјалних курсева итд. с циљем да се што ефикасније унапређује развој и заштита права и слобода грађана у оквиру интер-америчког система.

На крају свог излагања о активности интер-америчке Комисије за људска права, *A. Schreiber*, резимира досадашње искуство Комисије у остварењу њених циљева и указује да резултати које је Комисија постигла изгледају још скромнији у поређењу са озбиљношћу функција које су јој поверене. Случај Доминиканске Републике може послужити као пример успешне сарадње унутар интер-америчког система заштите људских права. Међутим, низ неуспелих покушаја да се с владама других Америчких држава успостави контакт на том плану, показује колико су крупне препреке и отпори на које наилази Комисија у свом раду. Ипак, закључује *A. Schreiber*, делатност интер-америчке Комисије и техника коју примењује у реализацији својих задатака, у одсуству једне обвезујуће, опште прихваћене конвенције за заштиту људских права, може послужити као модел организовања међународне акције за унапређење развоја и заштите основних права и слобода човека и у другим регионима света па и на универзалном нивоу.

Иако готово све међународне конвенције и документа садрже декларације о заштити људских права, ефикасност те заштите практично је ослабљена озбиљним отпорима који постоје како унутар држава тако и у међународним односима.

Рад *dr. A. Schreiber*, на посредан начин, указује и на историјску иронију, с обзиром на тешкоће, политичке притиске и флагрантне повреде основних права појединаца и група, која прати настојања и акције за унапређење и респект основних вредности цивилизованог света: слобода и права човека. Опрезност држава да приступе ратификацији једне обвезујуће конвенције за заштиту људских права, правда се „аргументом” о потреби постепеног сазревања међународних услова као основној премиси за остварење ефикасне заштите и уважање људских права и слобода, који у ствари фингира политичке мотиве отпора државника да се конституишу националне обвезе на поштовање људских права што предпоставља и примену одговарајућих санкција у случају њихове повреде.

Весна М. Јанковић

ДР БОЈАН ЗАБЕЛ: ПОСЛОВНА ТАЈНА, Београд, 1970. стр. 111

У систему робноовчаних односа пословна тајна, као правна категорија, добија своје посебно место. Др Бојан Забел, као правник и теоретичар, уочио је значај питања, па је монографијом под насловом „Пословна тајна” покушао да да свој допринос у овој области права.

Материју о пословној тајни аутор је изложио у оквиру осам глава. Поред одређивања њеног појма, утврђивања заштите, њеног разграничења од сродних правних института и њеног регулисања од стране различитих правних правила, аутор је приступио и утврђивању правне природе пословне тајне. Поред тога, покушао је да укаже и на оправданост њеног постојања у правном систему уопште, па и у југословенском праву.

Прилаз постављеном предмету разматрања је превасходно правни. Међутим, и поред сграде коју аутор већ на почетку даје, да је по својој професионалној оријентацији правник и да због тога не треба очекивати